

زن در اندیشه ناسیونالیست های ایرانی (دوره پهلوی اول)

روز چهارشنبه، 7 مرداد 1383 سخنرانی خانم دکتر فاطمه صادقی گیوی تحت عنوان: «جنسیت (زنان) و ناسونالیسم در آراء اندیشمندان دوره پهلوی اول»، در محل انجمن زنان پژوهشگر تاریخ برگزار شد. ایشان با طرح سوالاتی از جمله این که آیا اصولا ناسیونالیسم در دوره پهلوی اول (1304-1329) پیشرو و منادی آزادی زنان بوده است؟ به واکنش اسلام‌گرایان به سیاست کشف حجاب در دوره رضا خان پرداخت و حمایت سکولارها از واقعه کشف حجاب را با هدف نیل به دروازه‌های تمدن دانست. در این میان وی قائل به نگاهی بینابینی (میان مذهب‌پون و سکولارها) بود که به بررسی «فمینیسم دولتی» در دوره رضا شاه می‌پرداخت. پیش از ورود به بحث، اشاره‌های گذرا به کاستی‌های شدید در حوزه بررسی و نقد مبانی تئوریک و نظری دیدگاه‌های فمینیستی در ایران در مقایسه با کشورهای خاورمیانه و آسیایی در میان اندیشمندان ایرانی شد. همچنین به پارادوکس موجود در باطن ناسیونالیسم که به تجلیل خودی و بیگانه‌ستیزی از سوی و تحقیر غیر و شیفتگی نسبت به غرب از سوی دیگر همراه است، اشاره شد. سخنرانی حول چند محور مشخص ادامه یافت: بررسی مختصر پدیده ناسیونالیسم اروپایی، برشمردن مؤلفه‌های ناسیونالیسم از جمله ارتقاء هویت ملی و ملت، انواع و اقسام ناسیونالیسم در بافت غیر دولتی (هندی و مصری...)، دولتی بودن ناسیونالیسم ایرانی در دوره رضا خان (پهلوی اول)، بازگشت به ایران باستان در آثار تاریخ‌نگاری ناسیونالیست‌های این دوره، پررنگ شدن مفاهیمی چون ایران، وطن، هویت ملی...

در این میان ایدئولوژی ناسیونالیستی دوره رضا شاه را باید در تعامل با روشنفکران این دوره بررسی کرد. گفت‌وگو ناسیونالیستی-دولتی این دوره بیشتر جنبه تبلیغی داشته و کمتر تلاشی برای بهبودی وضعیت زنان صورت گرفته است. اقدامات رضا شاه بیش از آن که معطوف به گفت‌وگو برای آزادی و تغییر در ساختارهای حقوقی به نفع زنان باشد، به مدرن کردن ظاهر جامعه از جمله تغییر لباس و کشف حجاب بسنده نموده است. در این میان سیاست‌های تیمورتاش و محمود جم و بازدید رضا شاه از ترکیه در تسریع این امر دخالت داشته است. از سوی دیگر بررسی آثار روشنفکران و اندیشمندان این دوره (کازم‌زاده ایرانشهر، تقی‌زاده، کسروی، محمود افشار و صدیقه دولت‌آبادی) که دارای گرایش‌های ناسیونالیستی بودند، نشان از دیدگاه‌های محافظه‌کارانه در آراء و نوشته‌های آنان دارد. ترسیم وظایف زنان در محدوده ارتقاء اخلاقیات اجتماع، دفاع از ساختارهای پدرسالارانه خانواده‌های ایرانی، تأکید بر انجام کامل وظایف همسری و مادری در وهله اول و سپس انجام فعالیت‌ها، آن هم در محدوده فعالیت‌های خیریه و عدم تأکید بر حق رأی زنان (جز یک شماره از نشریه آینده محمود افشار) حاکی از این است که زن در اندیشه ناسیونالیستی این دوره نقش کارکردی دارد و نه حقوق متساوی و برابر. در عین حال نقش‌هایی بر عهده زن گذاشته شده است که دیگر نمی‌تواند پرده‌نشین باشد و مهم‌ترین کار برای آنان تحصیل است تا از قبل آن به شعور اجتماعی نائل شوند. ولی بحث برابری بین زن و مرد در کارکرد ناسیونالیست‌های دولتی و غیر دولتی اساسا وجود ندارد. ایدئولوژی ناسیونالیستی این دوره کارکرد دوگانه دارد: از طرفی بر تحصیل زنان پافشاری می‌کند و از سوی دیگر قائل به کنترل زنان است. شأن و منزلت زنان در دوره رضا شاه منوط و به مخدره بودن آنان نیست بلکه اصل بر مکشوفه بودن است که طبیعتا این جابه‌جایی شأن و منزلت در جابه‌جایی نحوه دستیابی به قدرت نیز مؤثر است و زنان مکشوفه توان ارتباط با کانال‌های قدرت را پیدا می‌نمایند. یکی از تبعات این مسئله ایجاد شکاف میان زنان است که باز خورد آن در سال‌های بعدی بیشتر هویدا می‌شود.